

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΕΙΡΩΝΕΙΑ

3^η διάλεξη

gakis@sch.gr

1

ΔΕΙΞΗ

- Οι λέξεις που χρειάζονται το περιεχόμενο, και συγκεκριμένα τις χωρο - χρονικές συντεταγμένες επικοινωνίας και την ταυτότητα των συνομιλητών, προκειμένου να καταστεί σαφές το (πλήρες) νόημά τους ονομάζονται **δεικτικές εκφράσεις**, από τον όρο **δείξη**.

ΔΕΙΞΗ

- **προσωπική** δείξη (σε σχέση με ομιλητή και ακροατή): προσωπικές αντωνυμίες, δεικτικές αντωνυμίες
- **τοπική** δείξη (σε σχέση με τον τόπο της εκφώνησης): τοπικά επιρρήματα (*εδώ, εκεί*)
- **χρονική** δείξη (σε σχέση με το χρόνο της εκφώνησης): χρονικά επιρρήματα (*τώρα, τότε*)

ΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΑΣΗ

- Η δείξη ορίζεται με βάση την απόσταση που έχει το δεικνυόμενο αντικείμενο από τον ομιλητή.
  - Δεικτικοί τύποι εγγύτητας, π.χ. *εγώ, εδώ, τώρα*
  - Δεικτικοί τύποι απόστασης, π.χ. *εσύ, εκεί, τότε*
- Σε πολλές γλώσσες, οι δεικτικές αντωνυμίες διακρίνονται σε δύο είδη, ανάλογα με την εγγύτητα-απόσταση (π.χ. στα Ολλανδικά dit-dat).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΕΙΞΗ

- Δηλώνει την κοινωνική θέση και την κοινωνική απόσταση μεταξύ συνομιλητών.
  - Γλωσσικοί τύποι που εκφράζουν την κοινωνική **εγγύτητα** (οικειότητα, αλληλεγγύη): π.χ. *β' πρόσωπο ενικού*
  - Γλωσσικοί τύποι που εκφράζουν την κοινωνική **απόσταση** (ευγένεια): π.χ. *β' πρόσωπο πληθυντικού*
- Μηχανισμοί **ευγένειας**, διαπολιτισμικά ενδεχομένως διαφορετικοί.
- Αντικείμενο και της Κοινωνιογλωσσολογίας

ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΑ

- Η επιτυχής επικοινωνία βασίζεται στην αναγνώριση της υπόρρητης σημασίας βάσει της ρητά εκπεφρασμένης.
- **Η θεωρία των υπονοημάτων** (implicatures) του H.P. Grice (1975) περιγράφει το μηχανισμό που συνδέει τη ρητή (εκπεφρασμένη) με την υπόρρητη (υπονοούμενη)

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Ο Grice υποστηρίζει ότι οι συνομιλούντες υπακούουν σε μια γενική Αρχή της Συνεργασίας (ΑΣ).

Να είναι η συμπεριφορά σου στη συνομιλία η απαιτούμενη, σύμφωνα με το σημείο όπου εμφανίζεται και με τον αναγνωρισμένο στόχο της συνομιλίας όπου συμμετέχεις.

- Η ΑΣ δεν παραβιάζεται ποτέ (σε ομαλές συνθήκες επικοινωνίας).

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΥΠΟΝΟΗΜΑΤΩΝ

- Επιπλέον, ο Grice προτείνει τέσσερα συνομιλιακά αξιώματα (conversational maxims).
- Τα αξιώματα επιδέχονται παραβίαση.
- Η ΑΣ δεν επιδέχεται παραβίαση.
- Η υπόρρητη σημασία παράγεται με την παραβίαση ενός ή περισσότερων συνομιλιακών αξιωμάτων.

ΛΕΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

- Η συσχέτιση μιας πράξης εκφώνησης (φράση εκφώνησης) με την προσλεκτική πράξη (πράξη που εκτελεί ο ομιλητής, ενώ μιλά) και την πράξη επιτέλεσης (αποτέλεσμα που επιδιώκει ο ομιλητής να έχει ένα εκφώνημα στον αποδέκτη) από τον παραγωγό ενός εκφωνήματος **αποτελεί διαδικασία η οποία διέπεται από ορισμένες αρχές** που ισχύουν για κάθε είδος αλληλεπίδρασης στον γραπτό και στον προφορικό λόγο.
- Η κυριότερη από αυτές τις αρχές, που διατύπωσε ο φιλόσοφος Grice, είναι η *αρχή της συνεργασίας*, η οποία αφορά την επιθυμία των επικοινωνούντων να συνεργαστούν και μέσω της οποίας εξελίσσεται ο διάλογος μεταξύ των συνομιλητών.

ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

- **α) Το αξίωμα της ποιότητας**, το οποίο αφορά την επιθυμία μετάδοσης της **αλήθειας** από τους επικοινωνούντες.
- **β) Το αξίωμα της ποσότητας**, το οποίο αφορά την **ποσότητα** των στοιχείων που μεταδίδονται από τους επικοινωνούντες, η οποία θα πρέπει να είναι επαρκής.
- **γ) Το αξίωμα της συνάφειας**, το οποίο αφορά τη **συνάφεια** του υπό συζήτηση θέματος με τον σκοπό της επικοινωνίας, τα οποία θα πρέπει να συνδέονται μεταξύ τους στενά.
- **δ) Το αξίωμα του τρόπου**, το οποίο αφορά τη **σαφήνεια** του λόγου και τη συνάφεια που πρέπει να έχουν μεταξύ τους τα νοήματα που μεταδίδουν οι επικοινωνούντες

Οι αρχές αυτές συχνά παραβιάζονται από τους επικοινωνούντες με σκοπό να δηλωθούν κάποια υπονοήματα.

ΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΣ

Αξίωμα της ποιότητας:

- δεν λέμε κάτι που πιστεύουμε ότι είναι ψευδές ή που δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε.
- *Να μη λες κάτι που πιστεύεις ότι είναι ψευδές.*
- *Να μη λες κάτι για το οποίο δεν έχεις επαρκείς αποδείξεις.*

Παραβίαση του αξιώματος της ποιότητας

Σήμερα έχει απεργία το μετρό (ενώ δεν έχει, ή δεν είμαστε σίγουροι αν έχει)

[Μετά από λουκούλλειο γεύμα] Πάλι νηστικοί μείναμε απόψε!

- Η δυνατότητα να λέμε ψέματα υπάρχει χάρη σε αυτό το αξίωμα.

ΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΣ

Αξίωμα της ποσότητας:

- δεν λέμε ούτε περισσότερα ούτε λιγότερα από όσα χρειάζονται.
- Η συνεισφορά σου να περιέχει τόσες πληροφορίες όσες χρειάζεται.
- Η συνεισφορά σου να μην περιέχει περισσότερες πληροφορίες από όσες χρειάζεται.

○ Παραβίαση του αξιώματος της ποσότητας:

Π.χ. πελάτης σε μπακάλικο: Καλημέρα σας, τι κάνετε; Κοιμηθήκατε καλά απόψε; Πώς είναι τα παιδιά; Χθες είδαμε σπίτι μια καταπληκτική ταινία, κ.λπ. κ.λπ.

A: Έμαθα ότι χθες φάγατε καλά και περάσατε υπέροχα.

B: Ναι, το φαγητό ήταν πολύ καλό.

ΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΣ

Αξίωμα της συνάφειας:

- Αυτό που λέμε πρέπει να είναι συναφές με το πλαίσιο, γλωσσικό ή εξωγλωσσικό.

Παραβίαση του αξιώματος της συνάφειας:

- Πελάτης σε κρεοπωλείο:

Θα ήθελα ένα κιλό πατάτες.

- Σε μάθημα γλωσσολογίας, ο καθηγητής, ανάμεσα σε δύο εκφωνήματα σχετικά με το μάθημα:

Κάνει κρύο εδώ μέσα

ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ

- [Θάλεια και Ελένη συζητούν για το σύζυγο της Θάλειας]

Ε: *Τον αγαπούσες;*

Θ: *Ήταν ο άντρας μου.*

Ε: *Ναι, αλλά τον αγαπούσες;*

Θ: *Όλοι τον αγαπούσαν.*

ΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΣ

Αξίωμα του τρόπου:

- Να είσαι σύντομος, να μην είσαι ασαφής, να μη λες αμφισημίες, να είσαι συστηματικός και οργανωμένος
- Να αποφεύγεις την αδιαφάνεια
- Να αποφεύγεις την αμφισημία
- Να είσαι σύντομος
- Να είσαι οργανωμένος.

ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ

A: *Τι μαγείρεψες χτες;*

B: *Κάτι που έμοιαζε αμυδρά με παστίτσιο.*

EIPΩNEIA

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- Γιατί μελετάμε τη λεκτική ειρωνεία στην πραγματολογία/ανάλυση λόγου;
- Πραγματολογικές θεωρίες για την ειρωνεία
  - Grice, Θεωρία της Συνάφειας, Θεωρία των Γλωσσικών πράξεων
- Ορισμός της ειρωνείας
- Διάκριση της ειρωνείας από άλλα φαινόμενα
- Τυπολογία των ειρωνικών στρατηγικών

1. ΓΙΑΤΙ ΜΕΛΕΤΑΜΕ ΤΗ ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ;

Παραδείγματα:

(1) [Σ'ένα πάρτι που όλα πηγαίνουν χάλια]

- Τι ωραία που είναι η παρέα!

(2) [Σχόλιο κάτω από ένα μουσικό βίντεο στο youtube]

Ναι, τραγουδάρα! Τι να σου πω!

(3) – Θα τα περάσω όλα τα μαθήματα αυτή την εξεταστική.

- Κι εγώ είμαι η βασιλιάς της Αγγλίας!

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΙΡΩΝΕΙΑ;

- Η ειρωνεία ως **σχήμα λόγου** ή ως **τρόπος γλωσσικής συμπεριφοράς** έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης διαφορετικών επιστημονικών κλάδων, όπως είναι η φιλοσοφία, η θεωρία της λογοτεχνίας, η ρητορική, η γνωσιακή ψυχολογία, η γλωσσολογία.
- Ο ακόλουθος διάλογος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ειρωνικός:
- Η Α και ο Β έχουν προσγειωθεί στη μέση της ερήμου:
- Α: *Πού βρισκόμαστε;*
- Β: *Πού θες να βρισκόμαστε; Στις Άλπεις, δε βλέπεις;*
(Φαρακλού 1998, 495)

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΙΡΩΝΕΙΑ;

- Συγκεκριμένα, η απάντηση του Β μπορεί να χαρακτηριστεί ειρωνική – για ποιον λόγο όμως;
- επειδή ο Β λέει κάτι που είναι **αντίθετο** προς την **πραγματικότητα** που βιώνουν τα δύο πρόσωπα: ενώ βρίσκονται στη μέση της ερήμου, ο Β λέει ότι βρίσκονται στην οροσειρά των Άλπεων,
- επειδή ο Β **υιοθετεί** εμφανώς **αξιολογικό** ή ακόμη και **επικριτικό τόνο** απέναντι στην Α (Πού θες να βρισκόμαστε;, ...δε βλέπεις;).
- Και τα δύο αυτά στοιχεία, δηλαδή η **αντίθεση** προς την πραγματικότητα και ο **επιθετικός χαρακτήρας**, δείχνουν μια **σύγκρουση** ανάμεσα στους **στόχους** και τις **αντιλήψεις** των δύο προσώπων του διαλόγου [διάλογος], η οποία τελικά είναι η βάση της ειρωνείας.
- Η **σύγκρουση** αυτή **ενδεχομένως προκύπτει**, από τη μια πλευρά, από την **αμηχανία** και τη **σύγχυση** της Α και, από τη άλλη, από την **αντίληψη** του Β ότι η Α κάνει **ερωτήσεις χωρίς νόημα**.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ ΜΕ ΤΟ ΚΥΡΙΟΛΕΚΤΙΚΟ ΝΟΗΜΑ;

- Στο παραπάνω παράδειγμα, αν προσπαθούσαμε να ερμηνεύσουμε κυριολεκτικά την απάντηση του Β, δεν θα βγάζαμε νόημα.
- Λαμβάνοντας όμως υπόψη μας τις **πληροφορίες** που μας δίνονται για το **περιβάλλον** στο οποίο συμβαίνει ο διάλογος (οι Α και Β έχουν προσγειωθεί στη μέση της ερήμου), **συμπεραίνουμε** ότι ο Β **εννοεί** κάτι **διαφορετικό** από αυτό που λέει κυριολεκτικά και το **εντοπίζουμε**, καταλήγοντας ότι ο Β **επικρίνει** την Α για τις άσκοπες ερωτήσεις της.

Άρα:

- Η ειρωνεία **διαφέρει** από το **κυριολεκτικό νόημα** μιας πρότασης, στις οποίες **το νόημα δεν προκύπτει από την κυριολεκτική σημασία των λέξεων ή φράσεων**, αλλά ο/η αποδέκτης/τρια **καλείται να συμπεράνει από το περιεχόμενο** τι εννοεί ο/η παράγωγός της ειρωνείας

ΕΙΔΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

- Το παραπάνω παράδειγμα ("...στις Άλπεις, δε βλέπεις;") είναι ένα αρκετά **δημιουργικό είδος ειρωνείας**, καθώς βασίζεται σε μία απολύτως **απίστευτη** και **μη ρεαλιστική εκδοχή** της **πραγματικότητας**.

A: Δε θέλω ν' αφήσω μόνο του το κουταβάκι στον κήπο γιατί έχει κι άλλα ζώα

B: Τι ζώα;

A: Ελέφαντες!

- Με την εντελώς απίθανη απάντησή της στην ερώτηση της B, η A καταδεικνύει την "**ανοησία**" της αρχικής ερώτησης. Ουσιαστικά είναι σα να λέει στη B "η απάντησή μου είναι τόσο λογική όσο και η δικιά σου ερώτηση".
- Σ' αυτό το είδος ειρωνείας, **αυτό που λέει ο/η ειρων αντικαθίσταται εντελώς από ένα νέο και τελείως διαφορετικό νόημα**, το οποίο δεν εξαρτάται απόλυτα από τις λέξεις που χρησιμοποιεί η ομιλήτρια (θα μπορούσε να χεπει "ζέβρες", "μονόκερους" ή "δεινόσαυρους" με το ίδιο ακριβώς αποτέλεσμα). Αυτός ο τύπος ειρωνείας ονομάζεται **ειρωνική αντικατάσταση** ή και **σουρεαλιστική ειρωνεία** (Καπογιάννη 2011)

ΕΙΔΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

- Σε αντίθεση με αυτό, το πιο απλό και συνηθισμένο είδος ειρωνείας είναι η **ειρωνική ανατροπή**. Υπάρχει μια **σαφής αντιθετική σχέση ανάμεσα σε αυτό που λέει ο/η είρων και αυτό που εννοεί**. π.χ. "ωραίος καιρός!" όταν ο καιρός είναι χάλια ή "καλά τα κατάφερες" όταν γίνεται μια ζημιά.
- Έχουμε, επομένως, δύο διαφορετικά είδη ειρωνείας τα οποία όμως μοιράζονται δύο πολύ σημαντικά κοινά στοιχεία:
  1. **χρησιμοποιούνται πάντα αξιολογικά** (πάντα υπάρχει ένας στόχος που αξιολογείται, τις πιο πολλές φορές αρνητικά αλλά και θετικά κάποιες άλλες) και
  2. αυτό που **λέγεται** έρχεται πάντα σε κάποιου είδους **αντίθεση** με την πραγματικότητα και το αναμενόμενο.

ΕΙΡΩΝΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΦΕΡΕΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

- Για να καταλάβουμε τη σχέση της ειρωνείας με **παρεμφερείς έννοιες** όπως:
  - ο σαρκασμός,
  - το πείραγμα και
  - ο αστεϊσμός,
- αλλά και **με παρεμφερείς** μη κυριολεκτικές χρήσεις της γλώσσας όπως:
  - η μεταφορά και
  - η υπερβολή
- πρέπει να διαχωρίσουμε διαφορετικά επίπεδα της γλωσσικής επικοινωνίας.

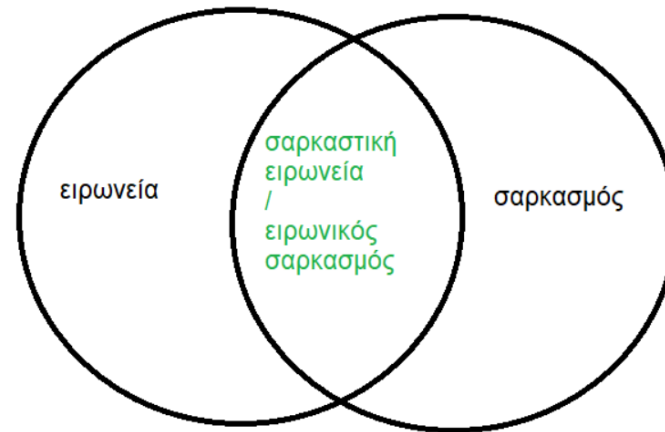
ΕΙΡΩΝΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΦΕΡΕΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

- Η ειρωνεία ως ρητορικό είδος, έχει τη δυνατότητα να **εκμεταλλεύεται** διάφορα άλλα **σχήματα λόγου** που προκύπτουν σε ένα πιο βασικό γλωσσικό επίπεδο.
- Μπορεί, για παράδειγμα, να εκμεταλλευτεί την **υπερβολή** ("*Παγετώνα κάνει, τι να σου πω!*" σε απάντηση προς κάποιον που παραπονιέται για το κρύο ενώ ο καιρός δεν είναι καθόλου κακός)
- αλλά και τη **μεταφορά** ("*Σιγά ρε Μπετόβεν, μας ξεκούφανες!*" προς κάποιον που παίζει πολύ άσχημα πιάνο).

ΕΙΡΩΝΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΦΕΡΕΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

- Παράλληλα η ίδια η ειρωνεία γίνεται **εργαλείο εξυπηρέτησης** διαφορετικών **επικοινωνιακών σκοπών**:
- μπορεί να είναι εργαλείο επίτευξης του **χιούμορ** (ειδικά το πιο **δημιουργικό της είδος**) αλλά
- μπορεί και να είναι πρωτίστως εργαλείο **επίτευξης σκληρής κριτικής (σαρκασμός)**.
- Επομένως, αν είναι να οριοθετήσουμε τη σχέση ειρωνείας-χιούμορ και ειρωνείας-σαρκασμού και στις δύο περιπτώσεις θα λέγαμε πως **είναι φαινόμενα που μπορεί να συμπέσουν, χωρίς αυτό να είναι απαραίτητο**.
- Υπάρχει τόσο **χιουμοριστική** όσο και **μη χιουμοριστική** ειρωνεία (και φυσικά **ειρωνικό** και **μη ειρωνικό** χιούμορ αντίστοιχα) όσο και **ειρωνικός** και **μη ειρωνικός** σαρκασμός (και **σαρκαστική** και **μη σαρκαστική** ειρωνεία).

ΕΙΡΩΝΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΦΕΡΕΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Η ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ ΩΣ ΚΡΙΤΙΚΗ

- Αυτό που διαχωρίζει τα **ειρωνικά σχόλια** από τα **απλά επικριτικά σχόλια** είναι ότι η επιδιωκόμενη **κριτική** συχνά **δεν** είναι **προφανής** και δεν προορίζεται να είναι προφανής σε όλους τους συμμετέχοντες (μέρος του παράγοντα εξοικονόμησης προσώπου.)
- Ας συγκρίνουμε τα ακόλουθα παραδείγματα που όλα έχουν το ίδιο περιβάλλον : *ο παραλήπτης άφησε άλλη μια φορά την πόρτα ανοιχτή.*
- Για να πάρει τον ακροατή να κλείσει την πόρτα, ένα ηχείο μπορεί να κάνει οποιαδήποτε από τις ακόλουθες παρατηρήσεις:

Η ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ ΩΣ ΚΡΙΤΙΚΗ

- (1) *Κλείστε τη δαιδαλώδη πόρτα!*
(2) *Κλείστε την πόρτα!*
(3) *Παρακαλώ κλείστε την πόρτα!*
(4) *Θα κλείσετε παρακαλώ την πόρτα;*
(5) *Αφήνετε πάντα την πόρτα ανοιχτή.*
(6) *Η πόρτα φαίνεται να είναι ανοιχτή.*
(7) *Χαίρομαι πολύ που θυμήσατε να κλείσετε την πόρτα.*
(8) *Νομίζω ότι οι άνθρωποι που κλείνουν τις πόρτες όταν είναι κρύο έξω είναι πολύ προσεκτικοί.*
(9) *Μου αρέσει να κάθομαι σε ένα σχέδιο.*

- Τα παραδείγματα (1) έως (4) είναι άμεσες αιτήσεις που ποικίλλουν ανάλογα με την ποσότητα ευγενείας που χρησιμοποιείται.
- Τα παραδείγματα (5) έως (9) είναι έμμεσα αιτήματα και, εκτός από το (5), που λειτουργεί ως καταγγελία, είναι όλα ειρωνικά.
- Παρόλο που το αίτημα για δράση στο (5) είναι έμμεσο, η κριτική είναι προφανής, ενώ στα παραδείγματα (6) έως (9) η κριτική κρύβεται σε διαφορετικούς βαθμούς.
- Ο ομιλητής του (8) σε όλες τις πραγματικότητες πιστεύει πιθανώς ότι οι άνθρωποι που κλείνουν τις πόρτες όταν είναι κρύο έξω είναι πραγματικά προσεκτικοί. Έτσι, δεν υπάρχει αντιληπτή αντίθεση μιας επιφάνειας και μιας υποκείμενης ανάγνωσης. Ωστόσο, παραδείγματα όπως (8) πρέπει επίσης να καλύπτονται από οποιονδήποτε ορισμό της ειρωνείας ».

1. ΓΙΑΤΙ ΜΕΛΕΤΑΜΕ ΤΗ ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ;

- ✓ Είναι φαινόμενο που **εμφανίζεται** στη **συνομιλία** (είτε πρόσωπο με πρόσωπο, είτε μέσω ηλεκτρονικών μέσων – ταυτόχρονη/ασύγχρονη)
- ✓ Είναι ένα καθαρά **πραγματολογικό φαινόμενο**, αλλά έχει να κάνει και με τη σχέση σημασιολογίας-πραγματολογίας (**κυριολεξία – μη κυριολεξία**)
- ✓ Εκφράζει τις **απόψεις** / στάσεις των ομιλητών με έναν **λιγότερο συμβατικό** τρόπο (ρητορική τεχνική)
- ✓ **Αλληλεπιδρά** με την παρουσία/απουσία στρατηγικών **ευγένειας**
- ✓ Η χρήση και η κατανόησή της απαιτεί: (1) γνώση **κοινωνικο-πολιτισμικών δεδομένων** (2) προχωρημένες **διανοητικές ικανότητες** («διαβάζω το νου του συνομιλητή μου»)

1. ΓΙΑΤΙ ΜΕΛΕΤΑΜΕ ΤΗ ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ;

- Ποια είναι τα συνομιλιακά **χαρακτηριστικά** της ειρωνείας / πώς διαφέρουν μεταξύ τους διαφορετικά μέσα ως προς τη χρήση της;
- Τι **πληροφορίες** μπορεί να μας δώσει η ανάλυσή της για τα σύνορα μεταξύ σημασιολογίας-πραγματολογίας;
- Για ποιους **λόγους** χρησιμοποιείται; (π.χ. ισχυρό επιχείρημα, επίδειξη (ρητορικής) ανωτερότητας, προβολή ταυτοτήτων)
- Πώς **σχετίζεται** με την ευγένεια και το χιούμορ;
- Τι **δεξιότητες** χρειάζονται για τη χρήση & κατανόησή της / τι δεξιότητες λείπουν από πληθυσμούς που δυσκολεύονται μ' αυτήν (μικρά παιδιά / διαταραχές όπως ο αυτισμός)

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 1

Ποια είναι η σχέση μεταξύ του ρητής (explicit) /κυριολεκτικής σημασίας και της προτιθέμενης (intended) σημασίας;

Ερώτημα 2

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής σημασίας, του ομιλητή και του περικειμένου;

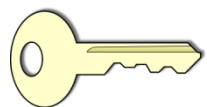
Ερώτημα 3

Πώς επιτυγχάνεται η ανάκτηση/ερμηνεία του ειρωνικού νοήματος;

Ερώτημα 4

Ποιοι είναι οι επικοινωνιακοί στόχοι του είρωνα;

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ (I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Επανάληψη – έννοιες κλειδιά

Grice: What is said – What is implicated

Κυριολεκτική σημασία (σημασιολογικό περιεχόμενο) –

Υπονόημα (πραγματολογία)

* Το υπονόημα προκύπτει μέσω μιας εμφανούς παραβίασης των συνομιλιακών οδηγιών (ποιότητα, ποσότητα, συνάφεια, τρόπος)

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 1

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής (explicit) και της προτιθέμενης (intended) σημασίας;

- (1) Περνάμε τέλεια!
+> Περνάμε χάλια

Grice: Ποια οδηγία παραβιάζεται; Υποστηρίζει ότι στην περίπτωση της ειρωνείας η σημασία που υπονοείται είναι η αντίθετη από αυτή που εκφωνείται.

Grice:

- (1) Παράβαση της αρχής της ποιότητας (επιθυμία μετάδοσης της αλήθειας από τους επικοινωνούντες)
(2) Αντικατάσταση της πρότασης από μία άλλη – οι δύο προτάσεις συνδέονται μέσω άρνησης / αντίφασης
(3) Ο ομιλητής θέλει να εκφράσει μια αξιολογική στάση

ΕΙΡΩΝΕΙΑ

- Έστω, ότι ένας ομιλητής παράγει το εκφώνημα:
Ωραία μέρα για βόλτα! σε μια βροχερή μέρα.
Σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία, η ειρωνεία προκύπτει από την αντιστροφή του επιρρήματος **ωραία** με ένα σημασιολογικά αντώνυμο επίρρημα . Ο ομιλητής θέλοντας να εκφράσει την δυσαρέσκειά του με τον καιρό **παραβιάζει την αρχή της ποιότητας** και φαίνεται να λέει ψέματα. Ωστόσο, το περικείμενο, ο επιτονισμός του ομιλητή και οι υποσυνείδητες γνώσεις των συνομιλητών για τις αρχές που διέπουν την συνομιλία, οδηγούν τελικά στην πρόσληψη της ειρωνείας.

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 1

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής (explicit) και της προτιθέμενης (intended) σημασίας;

Κριτική/αναθεωρήσεις στον Grice

(1) Περνάμε τέλεια!

? Δεν περνάμε τέλεια

+> Περνάμε χάλια

Η Giora (1995): Έμμεση άρνηση, όπου χρησιμοποιείται το ένα άκρο μιας κλίμακας για να στοχεύσει στο άλλο: τέλεια – καλά – μέτρια – χάλια. Η ειρωνεία συνιστά ένα είδος έμμεσης άρνησης (indirect negation), **μιας άρνησης χωρίς αρνητικό μόριο, χωρίς κάποιον ρητό δείκτη άρνησης**

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 1

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής (explicit) και της προτιθέμενης (intended) σημασίας;

Κριτική/αναθεωρήσεις στον Grice

(2) Ο Γιάννης είναι ο Σουμάχερ!

+> Οδηγεί καλά/γρήγορα (μεταφορά)

+> Οδηγεί άσχημα / αργά (+ ειρωνεία)

(3) Κάνει λίγη ψύχρα

[στους -5° C]

Αρχή της ποσότητας

Η παράβαση της αρχής της ποιότητας δεν είναι ούτε αναγκαία, ούτε επαρκής συνθήκη για την ύπαρξη ειρωνείας.

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 1

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής (explicit) και της προτιθέμενης (intended) σημασίας;

Κριτική/αναθεωρήσεις στον Grice

(4) Ναι καλά, κι εγώ είμαι η βασίλισσα της Αγγλίας!

?? Δεν είμαι η βασίλισσα της Αγγλίας

+> Λες ανοησίες

Η ρητή και η προτιθέμενη σημασία δεν είναι αναγκαίο να συνδέονται – μπορεί να είναι εντελώς ασύνδετες

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 1

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής (explicit) και της προτιθέμενης (intended) σημασίας;

Grice: Αντικατάσταση της πρότασης από μία άλλη – οι δύο προτάσεις συνδέονται μέσω άρνησης / αντίφασης & παράβαση της αρχής της ποιότητας (Grice 1975)

Η σχέση άρνησης / αντίφασης δεν είναι αναγκαίο να είναι άμεση, μπορεί να είναι και έμμεση (**Giora**)

Η παράβαση της αρχής της ποιότητας δεν είναι ούτε αναγκαία, ούτε επαρκής συνθήκη για την ύπαρξη ειρωνείας.

Η ρητή και η προτιθέμενη σημασία δεν είναι αναγκαίο να συνδέονται – μπορεί να είναι εντελώς ασύνδετες

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 1

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής (explicit) και της προτιθέμενης (intended) σημασίας;

Θεωρία των γλωσσικών πράξεων:

- ✓ **Αντίθεση** μεταξύ της **εκφωνηματικής πράξης** (locutionary act) και της **προσλεκτικής πράξης** (illocutionary act): η συγκεκριμένη πράξη που επιτελεί με τα λόγια του το πρόσωπο που μιλά
- ✓ Η ειρωνεία είναι μία πλάγια/έμμεση γλωσσική πράξη (indirect speech act), που μετατρέπει μία εκφωνηματική πράξη σε μία άλλη. (Amante 1981; Haverkate 1990)
- ✓ Να μελετηθούν για την ειρωνεία:
  - **Διαγλωσσικές** και **διαπολιτισμικές** συγκρίσεις
  - Μελέτη του **ειρωνικού επιτονισμού** (αναμενόμενος επιτονισμός μιας γλωσσικής πράξης – ειρωνικός επιτονισμός)

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 2

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής σημασίας, του ομιλητή και του περικειμένου;

Relevance Theory (συνάφεια): (Sperber & Wilson 1981) Ο ομιλητής *δεν χρησιμοποιεί* τη ρητή σημασία, αλλά *την αναφέρει / μνημονεύει*: διάκριση μεταξύ **χρήσης** (use) και **μνείας** (mention).

(5) Το πρωί η Μαρία κοιτώντας έξω απ' το παράθυρο, είδε τον ήλιο και είπε στο Γιάννη «ωραίος καιρός», πείθοντάς τον να κάνουν μια βόλτα. Μέχρι το μεσημέρι είχαν μαζευτεί σύννεφα και σύντομα άρχισε να βρέχει.

Γιάννης: *Ωραίος καιρός!*

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(III) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

(5) Το πρωί η Μαρία κοιτώντας έξω απ' το παράθυρο, είδε τον ήλιο και είπε στο Γιάννη «ωραίος καιρός», πείθοντάς τον να κάνουν μια βόλτα. Μέχρι το μεσημέρι είχαν μαζευτεί σύννεφα και σύντομα άρχισε να βρέχει.

- Γιάννης: Ωραίος καιρός!

«Echoic mention» : Απηχητική μνεία / απηχητικότητα (Φαρακλού 2000):

Πιο συγκεκριμένα, το ειρωνικό εκφώνημα συνιστά μια παραγωγή, η οποία όμως **δεν ταυτίζεται με τις πεποιθήσεις του ομιλητή που την παράγει**, αλλά **απηχεί πιστά τα λόγια κάποιου άλλου ή ευρύτερα απηχεί διαφορετικές απόψεις από αυτές του ομιλητή**. Παράγεται δηλαδή, με μια διάθεση αποστασιοποίησης (dissociative attitude) απέναντι στο πρόσωπο ή την κοινωνική ομάδα που θα υιοθετούσε πραγματικά το απηχητικό εκφώνημα

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 2

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής σημασίας, του ομιλητή και του περικειμένου;

Relevance Theory: (Sperber & Wilson 1981) Ο ομιλητής δεν χρησιμοποιεί τη ρητή σημασία, αλλά την αναφέρει/μνημονεύει: διάκριση μεταξύ χρήσης (use) και μνείας (mention).

(6) Η Μαρία δεν έχει κάνει κανένα σχόλιο για τον καιρό προηγουμένως.
Γιάννης: Ωραίος καιρός!

Ειρωνεία ως υπόμνηση: (Reminder Theory - Kreuz & Glucksberg 1989) Ο ομιλητής **δεν αναφέρεται σε προηγούμενη φράση του διαλόγου** – ούτε καν σε μια πρόταση που έχει ειπωθεί, αλλά **αναφέρει μια πρόταση που υπενθυμίζει τις αναμενόμενες/επιθυμητές συνθήκες** (ο καλός καιρός στα (5)&(6)) ή **απηχεί τις ιδέες του συνομιλητή**.

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 2

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής σημασίας, του ομιλητή και του περικειμένου;

(7) – Θα πας σχολείο το πρωί;

– Όχι, θα καβαλήσω το μονόκερό μου και θα πάω στην Αλάσκα

! Η ειρωνεία είναι μια πρόταση που δεν ταιριάζει ούτε στο πραγματικό ούτε στο αναμενόμενο/επιθυμητό περικείμενο !

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 2

Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ρητής σημασίας, του ομιλητή και του **περικειμένου**;

Ειρωνεία ως προσποίηση (Pretence theory - Clark and Gerrig 1984) Ο **ομιλητής υιοθετεί μια «περσόνα» που δεν αντιστοιχεί στον ίδιο** αλλά σε κάποιον με **αντίθετες/αντιφατικές απόψεις και εμπειρίες**.

(8) Η μητέρα μπαίνει στο ακατάστατο δωμάτιο του γιου της
- *Μ' αρέσουν τα παιδιά που συγυρίζουν το δωμάτιο τους!*

Προσποιείται ότι ισχύουν διαφορετικές συνθήκες από τις πραγματικές

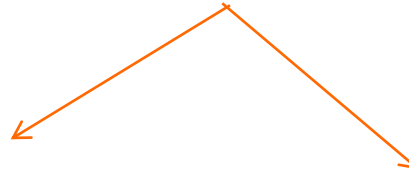
2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 3

Πώς επιτυγχάνεται η ανάκτηση/ερμηνεία του ειρωνικού νοήματος;

Σε πόσα στάδια; (ψυχολογικές θεωρίες)

Ένα στάδιο
(άμεση
πρόσβαση)

2 ή περισσότερα
(ενεργοποίηση της κυριολεκτικής
σημασίας)

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 3

Πώς επιτυγχάνεται η ανάκτηση/ερμηνεία του ειρωνικού νοήματος;

1. **Ψυχογλωσσολογικά πειράματα:** Χρόνος αντίδρασης / χρόνος ανάγνωσης, εντοπισμός θέσης του ματιού (eye tracking) – προσοχής
2. **Μεταβλητές:** φορτισμένες λέξεις/εκφράσεις (π.χ. λέξεις με έντονο κριτικό χαρακτήρα), περιεχόμενο που προδιαθέτει /δεν προδιαθέτει για ειρωνεία

2. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

(I) ΤΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΘΕΤΟΥΝ/ΑΠΑΝΤΟΥΝ;

Ερώτημα 4

Ποιοι είναι οι επικοινωνιακοί στόχοι του ειρώνα;

✓Αξιολόγηση

Ανατροπή της αξιολόγησης: (Reversal of evaluation – Partington 2007)

Αυτό που ανατρέπει η **ειρωνεία δεν είναι τόσο η σημασία** όσο η **αξιολόγηση που αυτή εκφέρει** (θετική <-> αρνητική)

✓Κοινωνικοί / πολιτισμικοί στόχοι

▪ Προβολή ταυτότητας (μέλος ομάδας – ισότιμη σχέση / σχέση εξουσίας – εξυψωμένο στάτους, αποστασιοποίηση – έλεγχος συναισθημάτων).

▪ Στρατηγικές ευγένειας: **είτε παρακάμπτονται, με την αρχή της ειρωνείας να υπερισχύει (Leech 1983), είτε χρησιμοποιούνται σε συνεργασία με την ειρωνεία** («μασκαρεμένη» κριτική)

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

"Getting to grips with irony seems to have something in common with gathering the mist"

(Muecke 1969:3): ομιχλώδης και δύσκολος ο ορισμός της ειρωνείας

Ευκολία αναγνώρισης – Δυσκολία ορισμού

➤ Μέλος της οικογένειας «ειρωνεία» :

Τραγική / δραματική

Καταστασιακή

Σωκρατική

Ρομαντική (μεταμυθοπλασία)

ΤΡΑΓΙΚΗ Ή ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ

- Ο αναγνώστης **γνωρίζει** πράγματα που **αγνοούν** οι ήρωες.
- Είναι η **άγνοια του ήρωα της τραγικής θέσης** στην οποία βρίσκεται ή προς την οποία οδεύει με αποτέλεσμα να ενεργεί με τρόπο που επιφέρει αρνητικά για αυτόν αποτελέσματα.
- Η **αντίθεση** (ή και σύγκρουση) της μιας **κατάστασης** με την άλλη. **Άλλα πιστεύουν** οι ήρωες για τον **εαυτό** τους και το **περιβάλλον** τους κι **εντελώς διαφορετική** αποδεικνύεται η πραγματικότητα.
- Είναι το μέσον που χρησιμοποιεί ο **λογοτέχνης** για να εξασφαλίσει μια **ζωτική απόσταση** από τα τεκταινόμενα του έργου του, κρύβοντας από τον αναγνώστη την προσωπική του συμμετοχή στη δραματική τους συνθήκη.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ

- Μορφή της τραγικής ειρωνείας αποτελεί η καταστασιακή ειρωνεία.
- Αυτή απορρέει από την ίδια την πλοκή του έργου. Μπορεί να πραγματώνεται με :
  1. την **ματαιότητα των επιθυμιών** του ήρωα
  2. με την **αντίθεση** ανάμεσα στις **προθέσεις** των ηρώων και τις **εξελίξεις** που έχουν τα γεγονότα
  3. η **σύγκρουση** ανάμεσα σε αντίθετες καταστάσεις.

Στόχος της ειρωνικής γλώσσας η συγκίνηση και η κάθαρση, και ποιητή και αναγνώστη ...

ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ

- Η ειρωνεία της άγνοιας
- η προσποιητή άγνοια, το αθώο ύφος με το οποίο ρωτούσε, για παράδειγμα, να μάθει αν κάποιος είναι σοφότερος από τον ίδιον.
- Στην πραγματικότητα δεν έχουμε να κάνουμε με μια ψεύτικη στάση, με υποκρισία, αλλά με ένα είδος χιούμορ μέσω του οποίου εκείνος που το χρησιμοποιεί **δηλώνει ότι αρνείται να πάρει τελείως στα σοβαρά τόσο τους άλλους όσο και τον ίδιο του τον εαυτό**, γιατί ακριβώς, ό,τι είναι ανθρώπινο, ακόμα και όταν είναι φιλοσοφικό, είναι αβέβαιο και δεν υπάρχει κανένας λόγος να κομπάζουμε γι' αυτό.
- Η αποστολή του Σωκράτη λοιπόν είναι να κάνει τους ανθρώπους να συνειδητοποιήσουν τη μη-γνώση τους.

ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ

- Η ειρωνεία έγινε συνώνυμη της συγγραφικής ελευθερίας
- Εποχή: Ρομαντισμός
- Στοιχεία ρομαντικής ειρωνείας: μοντερνικότητα, ειρωνεία, ρομαντική ειρωνεία, μοντέρνα ειρωνεία: εκφράσεις συνώνυμες.
- Η ειρωνεία βρίσκεται στους **αντίποδες του αυθεντικού, αξιόπιστου, ορθού, αυστηρού λόγου της θρησκείας και της κάθε εξουσίας.**

ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

1. Υποκριτική συμβουλή ή ενθάρρυνση του θύματος
2. Ρητορική ερώτηση
3. Υποκριτική αμφιβολία
4. Υποκριτικό σφάλμα ή άγνοια
5. Υπονοούμενο ή υπαινιγμός
6. Ειρωνεία μέσω αναλογίας
7. Αμφισημία
8. Υποκριτική παράλειψη αποδοκιμασίας
9. Υποκριτική επίθεση κατά του αντιπάλου του θύματος

ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

10. Υποκριτική υποστήριξη του θύματος
11. Παραπλανητική παρουσίαση ή εσφαλμένη επιχειρηματολογία
12. Εσφαλμένος συλλογισμός

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

- *An irony is a nipping jest, or a speech that hath the honey of pleasantness in its mouth, and a sting of rebuke in its tale. (E. Reynier 1656, cited in OED)*
- *Η ειρωνεία είναι ένα τραγούδι ή μια ομιλία που έχει το μέλι της ευχαρίστησης στο στόμα της, και **το τοίμπημα της επίπληξης στην ουρά της***

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

"Getting to grips with irony seems to have something in common with gathering the mist"
(Muecke 1969:3)

Ευκολία αναγνώρισης – Δυσκολία ορισμού

➤ Πρώτοι ορισμοί της έννοιας '(λεκτική) ειρωνεία' (– irony):

Αναξιμένης (4^{ος} αι π.Χ.):

“Ειρωνεία δέ ἐστι λέγειν τι μὴ λέγειν προσποιούμενον ἢ ἕν τῶν ἐναντίοις ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύειν”

Γεώργιος Χοιροβοσκός (6^{ος} αι μ.Χ.):

“Ειρωνεία δέ ἐστὶν λόγος ὑποκριτικὸς ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ ἐναντίον δηλῶν, τῆς δὲ ειρωνείας εἶδη τέσσαρα. χλευασμὸς, μυκτηρισμὸς, σαρκασμὸς καὶ ἀστεϊσμὸς”

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

- Η λεκτική ειρωνεία είναι ένα εύρος (ή σχήμα ομιλίας) στο οποίο η επιδιωκόμενη έννοια μιας δήλωσης διαφέρει από την έννοια που φαίνεται να εκφράζουν οι λέξεις.
- Η λεκτική ειρωνεία μπορεί να συμβεί στο επίπεδο της μεμονωμένης λέξης ή φράσης ("Ωραία μαλλιά, Κώστα") ή μπορεί να διαπεράσει ολόκληρο το κείμενο.

ΕΙΔΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

- ο Partington (2011) διακρίνει την ειρωνεία σε είδη, με βάση το επίπεδο στο οποίο λειτουργεί και κατ' επέκταση αναλύεται. Την χωρίζει σε φραστική και αφηγηματική.
- Η **αφηγηματική** αφορά αφηγηματικά κείμενα, στα οποία η ειρωνεία προκύπτει μέσα από **το σύνολο της αφήγησης, αναλύεται δηλαδή σε κειμενικό επίπεδο και δεν περιορίζεται σε μια φράση.**
- Από την άλλη πλευρά, η **φραστική ειρωνεία**, την οποία αναλύει διεξοδικά μέσα από σώματα κειμένων, **περιορίζεται σε μια φράση**, σε ένα πεπερασμένο σύνολο στοιχείων, στα οποία **συναντάμε έναν παράδοξο συνδυασμό**, ο οποίος είναι **υπεύθυνος** για την πρόκληση της **ειρωνείας**

ΕΙΔΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

Στη φραστική ειρωνεία **ο ομιλητής χρησιμοποιεί ένα λεξικό στοιχείο** δίπλα σε ένα άλλο που φέρει **αντίθετο αξιολογικό** φορτίο (evaluative oxymoron), πρόκειται δηλαδή για μια ακολουθία στοιχείων που δεν είναι συνηθισμένη.

Για παράδειγμα στην φράση:

Η δημοκρατία του Κιμ Γιονγκ Ουν,

η λέξη **δημοκρατία** και το **όνομα** του **ηγέτη** της Βόρειας Κορέας Κιμ Γιονγκ Ουν, είναι **δύο φαινομενικά συγκρουόμενα στοιχεία** ως προς τη **σημασία** τους, διότι ο ηγέτης της Βόρειας Κορέας, είναι γνωστός για τον απολυταρχικό τρόπο διακυβέρνησης της χώρας του.

ΕΙΔΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

- Κατά την Dynel οι στρατηγικές της ειρωνείας κατηγοριοποιούνται σε τέσσερα είδη.
- Στο πρώτο είδος, την **προτασιακή ειρωνεία** (propositional negation irony) εντάσσει τα ειρωνικά εκφωνήματα που περιέχουν **ρητά μια άρνηση** (π.χ. *όχι ότι πατώσαμε στις εξετάσεις= πατώσαμε στις εξετάσεις*), ή **εκφωνήματα που δηλώνουν μια σημασιολογική σχέση αντωνυμίας** (π.χ. *ωραίο πουκάμισο!= άσχημο πουκάμισο*).
- Στο δεύτερο είδος εντάσσει περιπτώσεις **εννοιολογικής αντιστροφής** (ideational negation irony), δηλαδή παραδείγματα που έχουν **αντιστροφή πραγματολογικών προθέσεων** (π.χ. *συγχαρητήρια, καλά τα κατάφερες= τα έκανες θάλασσα*, δηλαδή δεν πρόκειται για μια εκφραστική πράξη επαίνου, αλλά επίπληξης) και **παραδείγματα υπερβολής και λιτότητας** (π.χ. *μεγάλες δόξες ζήσαμε= βιώσαμε την αποτυχία*).

ΕΙΔΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

- Στο τρίτο είδος ειρωνείας (verisimilar irony) κατατάσσει τις περιπτώσεις **αντιστροφής της αξιολόγησης** (evaluation reversal), δηλαδή παραδείγματα που περιέχουν ρητά μια **κριτική** η οποία **πρέπει να αντιστραφεί για να ταιριάζει με το περικείμενο** (π.χ. Εάν μια μητέρα κοιτάζοντας το ακατάστατο δωμάτιο του παιδιού της πει: *μου αρέσουν τα παιδιά που έχουν τακτοποιημένο δωμάτιο*, δεν θεωρούμε ότι εννοεί ότι δεν της αρέσουν τα τακτικά παιδιά, αλλά **ότι δεν της αρέσει η κατάσταση του δωματίου του παιδιού της**)
- Τέλος, στο τέταρτο και τελευταίο είδος κατηγοριοποιεί τις περιπτώσεις **σουρεαλιστικής ειρωνείας** (surrealistic irony), στις οποίες η **ειρωνική σημασία αποδεδμεύεται από το εκφώνημα και συνδέεται αποκλειστικά με το περικείμενο** (π.χ. *αν εσύ είσαι καλλίφωνος, τότε εγώ είμαι η Μαρία Κάλλας= εγώ δεν είμαι η Μαρία Κάλλας, άρα και εσύ δεν είσαι καλλίφωνος*)

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

Μεθοδολογία

(α) **Συλλογή** ανεξάρτητων δεδομένων

➤ Διαισθήσεις φυσικών ομιλητών (αυθόρμητος χαρακτηρισμός μέσα στο διάλογο / μετα-πραγματολογική κρίση)

➤ Δεδομένα που μελετώνται στη βιβλιογραφία

(β) **Εξαγωγή** των κοινών χαρακτηριστικών / «κοινών παρονομαστών»

(γ) **Συλλογή** περισσότερων δεδομένων με βάση αυτά τα κοινά χαρακτηριστικά

(δ) **Σύγκριση** του πρώτου σώματος δεδομένων με το δεύτερο και κριτική προσέγγιση των διαφορών

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ

Το ειρωνικό σενάριο

- I. Η **αφορμή / πυροδότηση** της ειρωνείας : είτε στο φόντο του διαλόγου, είτε σε συγκεκριμένο εκφώνημα.
- II. Ο **είρων**: πεποιθήσεις, επικοινωνιακός στόχος, **πρόθεση να εκφραστεί μη κυριολεκτικά**, πρόθεση η ειρωνεία να γίνει αντιληπτή
- III. Ο **στόχος**: Αυτό που θέλει να κριτικάρει ο είρων – μπορεί να συμπίπτει με την αφορμή αλλά όχι απαραίτητα
- IV. Το **εκφώνημα**: Η κυριολεκτική του σημασία και τα υπονοήματα που μπορεί να εκφέρει στο συγκεκριμένο περιεχόμενο
- V. Ο(ι) **ακροατής (/τές)** : πεποιθήσεις / υπόθεση ότι ο ομιλητής είναι συνεργατικός

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ: ΑΝΑΓΚΑΙΕΣ ΚΑΙ ΙΚΑΝΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Προϋπάρχουσα
αντίθεση

Εγγενές στοιχείο της
οικογένειας «ειρωνεία»

Ασυμβατότητα

Αξιολογική στάση του
ομιλητή

...μεταξύ ιδεών/πεποιθήσεων (ομιλητή και στόχου) ή μεταξύ επιθυμητής/αναμενόμενης και πραγματικής κατάστασης

...μεταξύ της ρητά εκπεφρασμένης πρότασης και πραγματικότητας/περικειμένου (βλ. Attardo: inappropriateness)

...προς ένα στόχο (Grice 1978/1989)
: θετική / αρνητική

«Πάλι χάλια τα πήγες στο διαγώνισμα»

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ: ΑΝΑΓΚΑΙΕΣ ΚΑΙ ΙΚΑΝΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Προϋπάρχουσα
αντίθεση

Φόντο του διαλόγου

Ασυμβατότητα

Σχέση εκφωνήματος -
περικειμένου

Αξιολογική στάση του
ομιλητή

Στόχοι του ομιλητή

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Amante, D.J. 1981. The theory of ironic speech acts. *Poetics Today* 2(2): 77-96.
- Attardo, S. 2000. Irony as relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics* 32: 793–826. / Reprinted in (2007) R. Gibbs and H. Colston (eds.) *Irony in Language and thought*. N.Y.: Taylor and Francis. 135-172.
- Clark, H. H. and Gerrig, R. J. 1984. On the pretense theory of irony. *Journal of Experimental Psychology: General* 113(1):121–126.
- Faraklou, I. 2000. Ειρωνεία και πραγματολογική θεωρία. PhD Dissertatation, Aristotelian University of Thessaloniki, accessed online through the Hellenic Archive of PhD Dissertations: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/5805>
- Gibbs, R. 1986 On the psycholinguistics of sarcasm. *Journal of Experimental Linguistics General* 115(1): 3-15.
- Gibbs, R. 2002. A new look at literal meaning in understanding what is said and implicated. *Journal of Pragmatics* 34:457-486.
- Giora, R. 1995. On irony and negation. *Discourse Processes* 19:239-264.
- Giora, R., 1997. Understanding figurative and literal language: the graded salience hypothesis. *Cognitive Linguistics* 7:183–206.
- Giora, R. 2003. *On our mind: Salience, context, and figurative language*. New York: Oxford University Press.
- Giora, R. 2011. Will anticipating irony facilitate it immediately? In Marta Dynel (ed). *The Pragmatics of Humour across Discourse Domains*. John Benjamins. 19-32

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Giora, R., O. Fein, D. Laadan, J. Wolfson, M. Zeituny, R. Kidron, R. Kaufman and R. Shaham. 2007. Expecting irony: Context versus salience-based effects. *Metaphor and Symbol* 22(2): 119-146.
- Grice, P. H. 1975. Logic and conversation. In P. Cole and J.L. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*. New York: Academic Press. 41–58.
- Grice, P. H. 1978. Further notes on logic and conversation. In P. Cole (ed.), *Syntax and Semantics 9: Pragmatics*. New York: Academic Press. 113–127.
- Grice, Paul H. 1989. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Haverkate, H. 1990. A speech act analysis of irony. *Journal of Pragmatics* 14, 77-109
- Jorgensen, J., Miller, G. and Sperber, D. 1984. Test of the mention theory of irony. *Journal of Experimental Psychology: General* 113: 112–120.
- Kotthoff, H. 2003. Responding to irony in different contexts: on cognition in conversation. *Journal of Pragmatics* 35: 1387–1411.
- Leech, G. 1983. *Principles of Pragmatics*. London-New York: Longman.
- Muecke, D. C. 1969/1980. *The compass of irony*. London: Methuen.
- Partington, A. 2007. Irony and reversal of evaluation. *Journal of Pragmatics* 39: 1547-1569.
- Sperber, D. and Wilson D. 1981. Irony and the use-mention distinction. In P. Cole (ed.), *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press. 295–318.
- Wilson, D. 2006. The pragmatics of verbal irony: Echo or pretence? *Lingua* 116 : 1722–1743.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- *Attardo, S. 2006. Irony. *Encyclopedia of Language & Linguistics* (Second Edition), 26-28.
online: www.sciencedirect.com - Encyclopedia of Language and Linguistics - Irony .
- Attardo, S. 2000. Irony as relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics* 32: 793–826. /
Reprinted in (2007) R. Gibbs and H. Colston (eds.) *Irony in Language and thought*. N.Y.: Taylor
and Francis. 135-172.
- Clark, H. H. and Gerrig, R. J. 1984. On the pretense theory of irony. *Journal of Experimental
Psychology: General* 113(1):121–126.
- Colston, H. 2000. On Necessary conditions for verbal irony comprehension. *Pragmatics &
Cognition* 8(2): 277–324. / (2007) Reprinted in R. Gibbs, and H. Colston (eds.) *Irony in Language
and thought*. N.Y.: Taylor and Francis. 97-134.
- Giora, R. 1995. On irony and negation. *Discourse Processes* 19:239-264.
- * Grice, P. H. 1978. Further notes on logic and conversation. Reprinted in Grice (1989) *Studies in
the Way of Words*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press: 41-57 - Ενότητα "Irony": pp. 53-
54.
- Partington, A. 2007. Irony and reversal of evaluation. *Journal of Pragmatics* 39: 1547-1569.
- * Sperber, D. and Wilson D. 1981. Irony and the use-mention distinction. In P. Cole (ed.),
Radical Pragmatics. New York: Academic Press. 295–318.
- Wilson, D. 2006. The pragmatics of verbal irony: Echo or pretence? *Lingua* 116 : 1722–1743.

* Εισαγωγικά αναγνώσματα